

ΟΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΕ ΚΡΙΣΙΜΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Ο φιλελευθερισμός στην Ελλάδα, σήμερα Ζούμε σε μια φιλελεύθερη χώρα;

Οκτώβριος 2020 / Πανελλαδική έρευνα κοινής γνώμης

Κεντρικά συμπεράσματα ανά θεματική ενότητα

ΕΝΟΤΗΤΑ 1. Η πολιτική στην Ελλάδα: Συναισθήματα – εμπιστοσύνη – αξίες

Στην Ελλάδα, η «πολιτική» είναι μια ζωντανή διαδικασία ελέγχου του δημοσίου χώρου και κοινωνικοποίησης ταυτόχρονα. Η πολιτική βρίσκεται σε κάθε σπίτι και σε κάθε συγκέντρωση, άτυπη ή θεσμική, αφού περισσότεροι από 7 στους 10 ερωτώμενους (73%) δηλώνουν ότι παρακολουθούν πολύ και αρκετά συχνά τις πολιτικές εξελίξεις. Το ενδιαφέρον για την πολιτική – πιο έκδηλο στους άνδρες από ότι στις γυναίκες – αυξάνεται όσο αυξάνεται η ηλικία, αλλά και το εισόδημα του ερωτώμενου.

Είναι, συνεπώς, οξύμωρη η αποστροφή που νιώθει ο πολίτης για το «πολιτικό σύστημα» - με τα αρνητικά συναισθήματα όπως θυμός/οργή (29%), δυσαρέσκεια/λύπη (31%), ανασφάλεια/ αβεβαιότητα (34%) να

κυριαρχούν των θετικών όπως ικανοποίηση (12%), ελπίδα/αισιοδοξία (10%), ασφάλεια/σιγουριά (6%) – ειδικότερα, δε,

η αποστροφή που νιώθει ο πιο μορφωμένος πολίτης, εκείνος που έχει μια κοσμοθεωρία που επηρεάζεται λιγότερο από το θρησκευτικό δόγμα, ανήκει στον χώρο της αξιωματικής αντιπολίτευσης ή συστρατεύεται με κάποιο μικρό κόμμα. Οξύμωρη είναι, επίσης, η δυσπιστία της κοινής γνώμης στην ικανότητα της πολιτικής να δώσει λύσεις στα προβλήματα της χώρας (57%), καθώς και η πεποίθηση ότι η πολιτική δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τα προβλήματα του νοικοκυριού/ της οικογένειας (69%). Μια πιθανή ερμηνεία είναι ότι οι πολίτες αποδίδουν στο πολιτικό σύστημα χαρακτηριστικά προσώπων και όχι θεσμών, ενώ τοποθετούν το εύρος του στη διάσταση του μικρόκοσμού τους (νοικοκυριό, οικογένεια). Η δυσπιστία έναντι της διαχειριστικής επάρκειας της πολιτικής είναι εντονότερη στις γυναίκες, αλλά και στις παραγωγικές ηλικίες 35-54 ετών.

Παρά τις αλληπάλληλες κρίσεις από τις οποίες διήλθε και εξακολουθεί να διέρχεται (οικονομία, πολιτική, προσφυγικό, πανδημία), η ελληνική κοινωνία φαίνεται να έχει απομακρυνθεί από την «εποχή των άκρων»: η άποψη ότι η *Δημοκρατία είναι το καλύτερο πολίτευμα παρά τις ατέλειές της* είναι καθολική (91%), ενώ άξιο σημείωσης είναι και το γεγονός ότι έχει ανακοπεί η πτώση στο κύρος των θεσμών από το βαρύ πλήγμα που υπέστη κατά τη δύσκολη δεκαετία της οικονομικής κρίσης. Ακόμη περισσότερο, οι επιδώσεις του ψηφιακού κράτους κατά την κρίση COVID-19, αλλά και η έκβαση της δίκης της Χρυσής Αυγής ενίσχυσαν την εμπιστοσύνη στο εκπαιδευτικό σύστημα (45%), στις δημόσιες υπηρεσίες (27%), αλλά και στη Δικαιοσύνη (42%), τρεις θεσμοί που καταγράφουν άνοδο κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες από προηγούμενη μέτρηση της Κάπα Research, τον Οκτώβριο 2019. Οι θεσμοί της μεταπολίτευσης, αντίθετα, – πολιτικά κόμματα (19%), συνδικάτα (14%), ΜΜΕ (13%), αλλά και οι ΜΚΟ (12%) – παραμένουν στις τελευταίες θέσεις της κλίμακας. Μια συνολικότερη παρατήρηση: η μεσαία τάξη εμπιστεύεται περισσότερο τους θεσμούς της Ελληνικής Πολιτείας από την αγροτική, την εργατική, τη μικρομεσαία ή την ανώτερη τάξη, ίσως διότι, ιστορικά, η άνοδος/ πτώση της μεσαίας τάξης στην Ελλάδα είναι στενά συνυφασμένη με τη λειτουργία των θεσμών του αστικού κράτους.

Εθνικός στόχος είναι η *οικονομική ανάπτυξη* (38%), αλλά και η *διασφάλιση της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας* (32%) και όχημα επίτευξής τους η *δικαιοσύνη* (68%), η *αξιοκρατία* (68%), η *ανάπτυξη* (62%) και η *παραγωγικότητα* (49%), πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές αξίες που οι πολίτες θα ήθελαν να κυριαρχήσουν στην ελληνική κοινωνία τα επόμενα χρόνια ως αντίδοτο σε ένα προσωποποιημένο πολιτικό σύστημα που αγγίζει – στην υπάρχουσα μορφή του – τα όριά του.

ΕΝΟΤΗΤΑ 2. Εξωτερική πολιτική: Τα φλέγοντα ζητήματα

Γεωγραφικά και ιστορικά, η Ελλάδα είναι ένα πεδίο συνόρων μεταξύ Δύσης και Ανατολής. Αυτός ο διττός χαρακτήρας της χώρας αντικατοπτρίζεται τόσο στην παράδοση και στην κουλτούρα της και όσο και στην επίσημη εξωτερική πολιτική της και τις απόψεις που σχετίζονται με αυτήν.

Η Ελλάδα μοιάζει ταλαντεύεται, σήμερα, μεταξύ ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και ανατολικών/βαλκανικών κρίσεων: η αποδοχή του σχεδίου της ευρωπαϊκής ενοποίησης αγγίζει το 69%, ενώ η πεποίθηση ότι *η χώρα θα έχει καλύτερο μέλλον εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης* εκφράζεται από το 75% των ερωτώμενων. Υπέρ της ΕΕ, αλλά και της παγκοσμιοποίησης – για την οποία καταγράφεται διαχρονικά μια δυσπιστία της κοινής γνώμης στις έρευνες της Κάπα Research – τίθενται όσοι έχουν υψηλό επίπεδο μόρφωσης (ΕΕ 83% - παγκοσμιοποίηση 51%), όσοι είναι λιγότερο θρησκευόμενοι (ΕΕ 73% - παγκοσμιοποίηση 42%), αλλά και όσοι αυτό- τοποθετούνται στην ανώτερη κοινωνικο-οικονομική τάξη. Πρόκειται για την ίδια πληθυσμιακή ομάδα που τροφοδότησε το μεγάλο νέο-μεταναστευτικό ρεύμα της δεκαετίας του 2010, «τα παιδιά της παγκοσμιοποίησης» που έφυγαν όταν ξέσπασε η οικονομική κρίση στην Ελλάδα για να διεκδικήσουν – με αυτοπεποίθηση – καλύτερους όρους ζωής.

Αν η θέση της Ελλάδας στην ΕΕ θεωρείται αδιαμφισβήτητη, η θέση της χώρας στην Ανατολή, ωστόσο, αντιμετωπίζεται φοβικά: οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το ζήτημα της εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων στο Αιγαίο (94%), αλλά και το προσφυγικό-μεταναστευτικό (72%) είναι τα σημαντικότερα ζητήματα που έχει να διαχειριστεί η χώρα στην εξωτερική της πολιτική. Εντούτοις, ενώ η διασφάλιση της ειρήνης στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου περνά από την ενεργητική διπλωματία σύμφωνα με το 73% των ερωτώμενων και λιγότερο από τη στρατιωτική υπεροχή (24%), στο ζήτημα της εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων στο Αιγαίο και τη Νοτιοανατολική Μεσόγειο, η κοινή γνώμη εμφανίζεται διχασμένη καθώς το 47% θεωρεί ότι *η Ελλάδα πρέπει να έρθει σε*

έναν ειρηνικό συμβιβασμό με την Τουρκία μέσω στοχευμένων διπλωματικών κινήσεων και το 50% θεωρεί ότι η χώρα δεν πρέπει να υποχωρήσει καθόλου από τις πάγιες θέσεις της ακόμη και αν αυτό οδηγήσει σε πολεμική σύρραξη. Θιασώτες της διπλωματικής οδού είναι οι γυναίκες (78%) και οι μεγαλύτεροι σε ηλικία, ειδικά όσοι έχουν μνήμη και βίωμα από παλαιότερες εμπόλεμες/ κρίσιμες καταστάσεις (81% στους 65+).

Η τοποθέτηση της κοινής γνώμης υπέρ της αύξησης της στρατιωτικής θητείας από 9 σε 12 μήνες (59%) και υπέρ της Στράτευσης στα 18 (54%) θα πρέπει να γίνει αντιληπτή ως εκδήλωση ανασφάλειας, ειδικότερα από τους κατοίκους σε Αιγαίο και Κρήτη (64% υπέρ της αύξησης της θητείας και 60% υπέρ της στράτευσης στα 18), οι οποίοι είναι πιο εκτεθειμένοι στις κρίσεις στο Αιγαίο. Υπέρ της αύξησης της στρατιωτικής θητείας τίθενται και οι πιο θρησκευόμενοι, οι οποίοι συνδέουν την ελληνικότητα με την ορθοδοξία (79% υπέρ της αύξησης της θητείας και 71% υπέρ της στράτευσης στα 18), αλλά και οι συντηρητικοί ψηφοφόροι της ΝΔ (82% υπέρ της αύξησης της θητείας και 74% υπέρ της στράτευσης στα 18). Αντίθετα, οι ψηφοφόροι της αξιωματικής αντιπολίτευσης διαφωνούν και με την αύξηση της στρατιωτικής θητείας (67%), αλλά και με τη στράτευση στα 18 (63%).

Τέλος, η Συμφωνία των Πρεσπών με την οποία διευθετήθηκε το χρόνιο ζήτημα της ονομασίας της Βόρειας Μακεδονίας – μια σύγχρονη έκφραση των ποικίλων βαλκανικών ζητημάτων - φαίνεται να έχει πολλαπλούς αποδέκτες με διαφορετικές αντιλήψεις: το 25% πιστεύει ότι ήταν μια καλή συμφωνία και για τις δύο χώρες, το 33% θεωρεί ότι ήταν προϊόν αναγκάου συμβιβασμού, ενώ το 40% πιστεύει ότι ήταν μια κακή συμφωνία και δεν έπρεπε να υπογραφεί από την Ελλάδα. Η καταγραφή αυτή, ωστόσο, βρίσκει τη συμφωνία πιο αποδεκτή στην ελληνική κοινωνία σε σχέση με την πρώτη της εμφάνιση το 2018.

ΕΝΟΤΗΤΑ 3. Κράτος και δικαιώματα

46 χρόνια αδιάλειπτου δημοκρατικού βίου από την μεταπολίτευση και έπειτα, 35 χρόνια ομαλής εναλλαγής στη διακυβέρνηση της χώρας δύο μεγάλων κομμάτων εξουσίας που θεμελίωσαν τον φιλελευθερισμό στην οικονομία (ΝΔ) και στην κοινωνία (ΠΑΣΟΚ) λειτούργησαν ως αντίβαρο στη δύσκολη δεκαετία 2010-2020 που κλόνισε ισχυρά τις οικονομικές και πολιτικές βάσεις της χώρας. Σήμερα, η ελληνική κοινωνία είναι αδιαμφισβήτητα μια πολιτικά φιλελεύθερη κοινωνία: τοποθετείται ξεκάθαρα υπέρ των ατομικών ελευθεριών, της δικαιοσύνης και της Δημοκρατίας (68%, έναντι του τριπτύχου ασφάλεια- ισχυρή ηγεσία- σταθερότητα - 31%).

Ομοίως, η εικόνα του «ιδανικού κράτους» σχετίζεται περισσότερο με την πρόνοια παρά με την τάξη, αφού για την πλειονότητα των ερωτώμενων (62%), προτεραιότητα του κράτους θα πρέπει να είναι η διασφάλιση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών του πολίτη, ενώ η τήρηση του νόμου και της τάξης θεωρείται προτεραιότητα για το μικρότερο 37%. Οι ψηφοφόροι κυβέρνησης και αντιπολίτευσης ξεδιπλώνουν, σε αυτό το πεδίο, τις ιδεολογικές τους διαφορές με τρόπο ξεκάθαρο: για τους μεν ψηφοφόρους της ΝΔ, προτεραιότητα του κράτους θα πρέπει να είναι η τήρηση του νόμου και της τάξης (60%) και έπεται η διασφάλιση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών του πολίτη (39%), ενώ, αντίθετα, για τους ψηφοφόρους του ΣΥΡΙΖΑ προτεραιότητα είναι η διασφάλιση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών του πολίτη (89%) και έπεται η τήρηση του νόμου και της τάξης (11%).

Η διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θεωρείται κεκτημένο στην Ελλάδα: καμία κυβέρνηση δεν μπορεί να περιορίζει τα ανθρώπινα δικαιώματα ακόμη και σε περίοδο κρίσης (64%). Ωστόσο, διαφαίνεται μια ανοχή της κοινής γνώμης στην παρούσα κρίση πανδημίας - αφού οι περιορισμοί είναι ανεκτοί από το 57% των πολιτών – όπως και σε μια ενδεχόμενη κρίση εθνικής ασφάλειας όπου η περιστολή δικαιωμάτων θα εύρισκε σύμφωνο το 51% των πολιτών. Στην πολιτικά φιλελεύθερη αντίληψη της κοινής γνώμης για τα ανθρώπινα δικαιώματα ανήκουν, επίσης, η

στάση της απέναντι στο ζήτημα των αμβλώσεων (υπέρ 70%) – ζήτημα που σχετίζεται διαχρονικά με την αντίληψη για τη θέση της γυναίκας στις δυτικές κοινωνίες – της νομιμοποίησης της κάνναβης (47% υπέρ), της θανατικής ποινής (71% κατά), αλλά και της κατάληψης δημοσίου χώρου (64% κατά), μια νέο-ελληνική πρακτική διεκδίκησης υπέρ συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων.

Η συμμόρφωση με τους νόμους του κράτους είναι – κατά καιρούς- μια δύσκολη εξίσωση για κάποιες πληθυσμιακές ομάδες (π.χ. αρνητές μάσκας, αρνητές εμβολιασμού των παιδιών κλπ.). Παρά τις εντυπώσεις που έχουν δημιουργηθεί για το πλήθος και την ισχύ των ομάδων αυτών, το 92% των πολιτών είναι υπέρ του εμβολιασμού των παιδιών, 89% υπέρ της χρήσης μάσκας κατά του κορωνοϊού και 60% υπέρ του εμβολιασμού για τον κορωνοϊό (όταν διατεθεί). Η ελληνική κοινωνία δηλώνει «σύννομη», το 71% υπακούει στους νόμους του κράτους, ακόμη κι αν διαφωνεί κάποιες φορές με το πνεύμα τους. Σε αυτό το πλαίσιο, η Αστυνομία είναι θεσμός που χαίρει εμπιστοσύνης, με το 57% των ερωτώμενων να αξιολογεί θετικά τη λειτουργία της ως θεσμός που εφαρμόζει τον νόμο και όχι ως καταχραστής της «νόμιμης βίας» [οι περισσότεροι αστυνομικοί στην Ελλάδα κινούνται μέσα στα όρια του νόμου και δεν ασκούν υπέρμετρη βία υποστηρίζει η πλειονότητα των ερωτώμενων (62%), ενώ είναι πολύ λιγότεροι (34%) όσοι θεωρούν ότι οι περισσότεροι αστυνομικοί στην Ελλάδα υπερβαίνουν συχνά τα όρια του νόμου και ασκούν υπέρμετρη βία]. Ο τρόπος λειτουργίας της αστυνομίας είναι, επίσης, ένα ζήτημα που διαχωρίζει σε ομάδες με ξεκάθαρες απόψεις ψηφοφόρους κυβέρνησης και αξιωματικής αντιπολίτευσης, θρησκευόμενους και μη.

ΕΝΟΤΗΤΑ 4. Κράτος και αγορά

Η Ελλάδα είναι μια χώρα που έχει ενσωματώσει στους θεσμούς της και έχει εμπεδώσει στις αντιλήψεις των πολιτών της τη λειτουργία της ελεύθερης αγοράς και του δημοκρατικού πολιτεύματος. Για το 54% των ερωτώμενων είναι καλύτερο ένα οικονομικό

σύστημα που βασίζεται περισσότερο στην ελεύθερη αγορά, ενώ για το 40% ένα σύστημα που βασίζεται περισσότερο στον κεντρικό κρατικό σχεδιασμό. Η διάκριση μεταξύ ελεύθερης αγοράς και κρατικού παρεμβατισμού στην οικονομία φέρνει στη επιφάνεια τον κλασικό διαχωρισμό των τάξεων όπου η μεσαία και η ανώτερη τάξη τίθενται σαφώς υπέρ της ελεύθερης αγοράς (69% και 68% αντίστοιχα), ενώ η αγροτική και η εργατική τάξη τοποθετούνται υπέρ του κρατικού παρεμβατισμού (48% και 64% αντίστοιχα). Η μικρομεσαία τάξη μοιράζεται μεταξύ κρατικού παρεμβατισμού (45%) και ελεύθερης αγοράς (48%).

Οι διαφορετικές αντιλήψεις για τη λειτουργία της οικονομίας ακολουθούν τη διάκριση μεταξύ ψηφοφόρων ΝΔ και ψηφοφόρων ΣΥΡΙΖΑ. Ωστόσο, η συνολική εικόνα του κράτους που προβάλλει από την έρευνα είναι εκείνη του κράτους ρυθμιστή που αφήνει χώρο στη λειτουργία της αγοράς, αλλά ρυθμίζει την οικονομία αποτρέποντας κοινωνικές ανισότητες και περιθωριοποιήσεις: η ρύθμιση της αγοράς από το κράτος είναι απαραίτητη για τη διασφάλιση του δημοσίου συμφέροντος υποστηρίζει το 65%, το κράτος πρέπει να ελέγχει τις τιμές των βασικών αγαθών (πχ. ψωμί, γάλα, κρέας κ.λπ.) θεωρεί το 71%, ενώ το 78% τίθεται υπέρ του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος. Συμπερασματικά, η ανάπτυξη της χώρας συνδέεται περισσότερο με κεντρώες, σοσιαλιστικές ή σοσιαλδημοκρατικές απόψεις και ιδεολογίες, οι οποίες α) αφήνουν χώρο στη λειτουργία των επιχειρήσεων, η επιχειρηματικότητα εξάλλου είναι ένας θεσμός που συγκεντρώνει υψηλά ποσοστά εμπιστοσύνης της κοινής γνώμης καθ' όλη την τελευταία δεκαετία: οι επιχειρήσεις έχουν δώσει δουλειά στην ελληνική οικογένεια και έχουν συμβάλει κατά πολύ στην πρόοδο του τόπου υποστηρίζει το 70% των ερωτώμενων, και β) επηρεάζουν τις στάσεις απέναντι στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, καθώς οι τράπεζες στην Ελλάδα δεν βοηθούν όσο θα έπρεπε στη ρευστότητα και στην ανάπτυξη της αγοράς με δική τους ευθύνη (63%).

Όσο δημοφιλείς και να είναι οι απόψεις/θεωρίες περί λειτουργίας της ελεύθερης αγοράς στην ελληνική κοινωνία, δεν αρκούν, ωστόσο, να εξαλείψουν πεποιθήσεις-κατάλοιπα μιας παλαιότερης κουλτούρας ριζωμένης βαθύτερα ιδίως στα χαμηλότερα εισοδήματα: η ατομική πρόοδος περνά περισσότερο μέσα από τις γνωριμίες και λιγότερο μέσα από τη σκληρή δουλειά υποστηρίζει το 63% της κοινής γνώμης.

ΕΝΟΤΗΤΑ 5. Ο ρόλος της θρησκείας: Βαθμός ανοχής σε άλλα δόγματα

Η ελληνική κοινωνία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ανεξίθρησκη: η πίστη καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την κοσμοθεωρία μιας σημαντικής μερίδας του πληθυσμού (42%) - ποσοστό που αυξάνεται ακόμη περισσότερο στα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, χαμηλότερης μόρφωσης ή συντηρητικών πεποιθήσεων - αλλά η κεντρική πολιτική κατεύθυνση της χώρας πρέπει να είναι πλήρως ανεξάρτητη από κάθε θρησκεία υποστηρίζει η πλειονότητα των ερωτώμενων (62%).

Η προσφυγική κρίση έχει φέρει αναμφίβολα την κοινωνία σε αμηχανία: απέναντι στην οργάνωση της μουσουλμανικής κοινότητας στην Ελλάδα, οι ερωτώμενοι εμφανίζονται επιφυλακτικοί, ...δεν θα ήθελα να χτιστεί τζαμί στη γειτονιά μου, αλλά εφόσον ο νόμος το επιτρέπει δεν θα αντιδρούσα υποστηρίζει το 30%, ...δεν θα ήθελα να χτιστεί τζαμί στη γειτονιά μου και πιστεύω πως θα έπρεπε να απαγορεύεται βάσει νόμου θεωρεί το άλλο 30%. Ωστόσο, σε διαπροσωπικό επίπεδο, η εγγύτητα με άτομα/ οικογένειες μουσουλμανικού δόγματος αντιμετωπίζεται ως φυσιολογικό γεγονός: Πώς θα νιώθατε εάν στο διπλανό σπίτι/διαμέρισμα μετακόμιζε μια οικογένεια μουσουλμάνων; Το ίδιο όπως με κάθε γείτονά μου απαντά το 62% των ερωτώμενων, ενώ το 53% δηλώνει ότι δεν θα είχε πρόβλημα εάν κάποιος από την οικογένειά του ασπαζόταν ένα άλλο θρήσκευμα ή δόγμα, αλλά ούτε θα τον ενθάρρυνε.

ΕΝΟΤΗΤΑ 6. Φύλο: Αντιλήψεις για τη γυναίκα και την ομοφυλοφιλία

Η θέση της γυναίκας στην ελληνική κοινωνία έχει βελτιωθεί ριζικά σε σχέση με τις προηγούμενες δεκαετίες: το 93% των ερωτώμενων αποδέχεται η γυναίκα να κερδίζει περισσότερα χρήματα από τον σύζυγό της, αντίληψη στην οποία συνέβαλε κατά πολύ η οικονομική κρίση της προηγούμενης δεκαετίας όταν οι Ελληνίδες – υπάλληλοι στην πλειονότητά τους – βρέθηκαν να υποστηρίζουν μόνες το νοικοκυριό τους ειδικότερα όπου υπήρχαν άντρες με ελεύθερο επάγγελμα που είδαν τον κύκλο εργασιών τους – και άρα το εισόδημά τους – να συρρικνώνεται δραματικά. Οι γυναίκες, ωστόσο, εξακολουθούν να συναντούν σημαντικά εμπόδια που δυσκολεύουν την πρόοδο τους στην Ελλάδα (49%), άποψη την οποία υποστηρίζουν περισσότερο οι κάτοικοι στην Αττική (53%), όσοι έχουν ανώτερη μόρφωση (58%), όσοι εργάζονται ως υπάλληλοι στον ιδιωτικό τομέα (52%), οι άνεργοι (64%), αλλά και οι ψηφοφόροι του ΣΥΡΙΖΑ (66%). Η κοινωνιολογική αυτή προσέγγιση γύρω από τη θέση της γυναίκας στην Ελλάδα μπορεί να ιδωθεί και ως μια ανατομία της κοινωνίας στην Αττική όπου ζει ο μισός πληθυσμός της χώρας. Την αντίθετη άποψη, σύμφωνα με την οποία τα περισσότερα εμπόδια που κάποτε δυσκόλευαν την πρόοδο της γυναίκας στην Ελλάδα έχουν σήμερα εκλείψει υποστηρίζουν κυρίως οι άνδρες (63%) και τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας.

Ανεκτικότητα επιδεικνύει, ακόμη, η ελληνική κοινωνία απέναντι σε μια άλλη μειονότητα, τους ομοφυλόφιλους: η ομοφυλοφιλία πρέπει να είναι αποδεκτή από την κοινωνία υποστηρίζει το 71% και οι ομοφυλόφιλοι πρέπει να έχουν ίσα δικαιώματα με τους άλλους πολίτες θεωρεί το σύνολο σχεδόν των ερωτώμενων (90%). Ο γάμος μεταξύ ομόφυλων ζευγαριών είναι αποδεκτός από το 56% των ερωτώμενων, αλλά η υιοθεσία παιδιών από ομόφυλα ζευγάρια συναντά αντίδραση από το ίδιο σχεδόν ποσοστό (57%). Η εγγύτητα, τέλος, με ομοφυλόφιλο άτομο αντιμετωπίζεται ως φυσιολογικό γεγονός:

Πώς θα νιώθατε εάν στο διπλανό σπίτι/διαμέρισμα μετακόμιζε ένας ομοφυλόφιλος; Το ίδιο όπως με κάθε γείτονά μου υποστηρίζει το 82%, ενώ εάν ένας πρώτου βαθμού συγγενής διατηρούσε ερωτική σχέση με ένα άτομο του ίδιου φύλου, οι περισσότεροι δεν θα είχα ιδιαίτερο πρόβλημα (65%).

ΕΝΟΤΗΤΑ 7. Μετανάστευση: Διακρίσεις

Τα τελευταία 30 χρόνια, η ελληνική κοινωνία μετασχηματίστηκε από κοινωνία αποκλειστικής «εξαγωγής» μεταναστών σε κοινωνία υποδοχής μεταναστών. Οι όροι συνύπαρξης άλλαξαν, η εξοικείωση με το διαφορετικό επίσης, όπως και ο βαθμός ανεκτικότητας απέναντι στους μετανάστες που ήλθαν από την Ανατολική Ευρώπη τη δεκαετία του '90. Απέναντι στις έντονες αντιδράσεις των παλαιότερων εποχών (π.χ. σημαιοφόροι μαθητές αλβανικής καταγωγής), το 81% των ερωτώμενων, σήμερα, θεωρεί ότι οι μετανάστες από τις πρώην ανατολικές χώρες ενισχύουν τη χώρα κάνοντας δουλειές που οι περισσότεροι Έλληνες αρνούνται να κάνουν. Ο ίδιος βαθμός εξοικείωσης, ωστόσο, δεν ισχύει με τους μετανάστες της δεκαετίας 2010, με το 66% να θεωρεί ότι επιβαρύνουν την κατάσταση στη χώρα. Το θρησκευτικό δόγμα είναι ένας ακόμη παράγοντας προσέλευσης/απώθησης μεταξύ γηγενών και μεταναστών: το 57% θα ένιωθε το ίδιο όπως με κάθε γείτονα εάν στο διπλανό σπίτι/διαμέρισμα μετακόμιζε μια οικογένεια μουσουλμάνων προσφύγων ή μεταναστών, ποσοστό που ανεβαίνει, όμως, στο 85% εάν οι γείτονες ήταν μια οικογένεια χριστιανών προσφύγων ή μεταναστών.

ΕΝΟΤΗΤΑ 8. ΜΜΕ: Ελευθερία του Τύπου & fake news

Η ελευθεροτυπία και η αξιοπιστία στην ενημέρωση θεωρούνται θεμέλιοι λίθοι της Δημοκρατίας ακριβώς διότι δεν νοείται δημοκρατική διαδικασία χωρίς ενημερωμένους πολίτες. Κατ' αρχήν, λοιπόν,

οι Έλληνες επιλέγουν για την ενημέρωσή τους κυρίως τα νέα μέσα, τις ενημερωτικές ιστοσελίδες και τα blogs (43%) και δευτερευόντως τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης όπως την τηλεόραση (21%), ένα μέσο που φαίνεται να αγαπούν περισσότερο οι γυναίκες, αλλά και οι ψηφοφόροι του παλαιότερου δικομματισμού ΝΔ – ΚΙΝΑΛ (ΠΑΣΟΚ), οι οποίοι ανήκουν στις μεγαλύτερες ηλικίες.

Ευαίσθητοι στην ελευθερία του τύπου, οι ερωτώμενοι, ωστόσο, τίθενται υπέρ της απαγόρευσης της δημοσίευσης απόψεων που είναι αβάσιμες, λανθασμένες ή επικίνδυνες (52%), όπως η παρακίνηση στη βία (66%), οι ρατσιστικές/ξενοφοβικές (46%) και αντιδημοκρατικές απόψεις (46%), δηλαδή, το τρίπτυχο του λόγου του μίσους που κυριάρχησε επί των ημερών της Χρυσής Αυγής.

Ως προς την αξιοπιστία της ενημέρωσης, περισσότεροι από τους 8 στους 10 πολίτες (88%) ανησυχούν για το φαινόμενο των ψευδών ειδήσεων (fake news) και διατηρούν επιφυλάξεις απέναντι στα ΜΜΕ, ένας θεσμός, που όπως είδαμε προηγούμενα, δεν χαίρει της εμπιστοσύνης των πολιτών: από μερικώς έως εξ ολοκλήρου ψευδείς θεωρεί το 67% των ερωτώμενων τις ειδήσεις που μεταδίδονται από τα ελληνικά ΜΜΕ, ενώ καθολικός (94%) είναι και ο έλεγχος της εγκυρότητας μιας είδησης και από άλλες πηγές. Στον έλεγχο της αξιοπιστίας της πληροφόρησης φαίνεται να επιδίδεται περισσότερο η Κεντροαριστερά (70% οι ψηφοφόροι του ΣΥΡΙΖΑ και 63% οι ψηφοφόροι του ΚΙΝΑΛ) από την Κεντροδεξιά (ψηφοφόροι ΝΔ, 58%). Στην Ελλάδα, τα ΜΜΕ θεωρούνται ελεγχόμενα από τις κυβερνήσεις, μια «παράδοση» που ίσχυε τόσο στο παρελθόν όσο και σήμερα (παραδοσιακά στην Ελλάδα οι κυβερνήσεις επηρεάζουν τα ΜΜΕ περίπου στον ίδιο βαθμό υποστηρίζει το 50% των ερωτώμενων, ενώ για το 44%, τα τελευταία χρόνια, σε σύγκριση με το παρελθόν, τα ΜΜΕ επηρεάζονται από την εκάστοτε κυβέρνηση σε μεγαλύτερο βαθμό).

ΕΝΟΤΗΤΑ 9. Προσωπικά δεδομένα: Ανησυχία και ευθύνες

Οι Έλληνες πολίτες είναι ευαίσθητοι στη χρήση των προσωπικών τους δεδομένων και ανησυχούν για την ύπαρξη φορέων – δημοσίων ή ιδιωτικών – που εκμεταλλεύονται τα προσωπικά τους δεδομένα χωρίς τη συγκατάθεσή τους, σε ποσοστό 76%. Η εκμετάλλευση των προσωπικών δεδομένων χωρίς τη συναίνεση του πολίτη θεωρείται ότι γίνεται περισσότερο για εμπορικούς σκοπούς, δηλαδή από εταιρείες κινητής τηλεφωνίας (91%), μηχανές αναζήτησης στο διαδίκτυο (88%), μέσα κοινωνικής δικτύωσης (86%) και εταιρείες ηλεκτρονικού εμπορίου (77%), και λιγότερο για λόγους παρακολούθησης του πολίτη από τις κρατικές υπηρεσίες (60%) ή την κυβέρνηση (50%).

ΕΝΟΤΗΤΑ 10. Φιλελευθερισμός: Απήχηση –απειλές –πρόσωπα

Η απήχηση του φιλελευθερισμού στην ελληνική κοινωνία καταγράφει ποσοστό 53%. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι περισσότεροι από τους μισούς Έλληνες συνδέουν την έννοια του φιλελευθερισμού με ένα θετικό περιεχόμενο και τον κατατάσσουν στις δημοφιλείς ιδεολογίες οργάνωσης της οικονομίας και της κοινωνίας μεταξύ των οποίων το Κέντρο (72%), ο Σοσιαλισμός (59%), η Κεντροαριστερά (56%) και η Σοσιαλδημοκρατία (56%). Ο συνδυασμός Φιλελευθερισμού (29%), Σοσιαλδημοκρατίας (26%) και, σε μικρότερο βαθμό, Σοσιαλισμού (20%) θεωρείται ότι μπορεί να εγγυηθεί την ταχύτερη και δικαιότερη ανάπτυξη της χώρας.

Ο φιλελευθερισμός στην Ελλάδα έχει και θεσμική διάσταση είτε μέσω των ευρωπαϊκών και διεθνών οργανισμών στους οποίους μετέχει η χώρα - ΕΕ, ΔΝΤ, ΝΑΤΟ θεωρούνται οργανισμοί με φιλελεύθερο προσανατολισμό - είτε μέσω των ελληνικών πολιτικών κομμάτων και ειδικότερα της ΝΔ και του ΚΙΝΑΛ, δύο κόμματα που εμφανίζουν αξιοσημείωτη σύγκλιση απόψεων στα θέματα ανάπτυξης της χώρας και διεθνών σχέσεων. Ωστόσο, στην πολιτική/ εκλογική γεωγραφία της χώρας, φαίνεται να υπάρχει κενό, το

οποίο θα μπορούσε να καλύψει ένας νέος, ανεξάρτητος πολιτικός σχηματισμός που να εκπροσωπεί καλύτερα τον χώρο του φιλελεύθερου κέντρου, υποστηρίζει το 48% των ερωτώμενων συνολικά, και πιο ειδικά, οι νεότεροι σε ηλικία (17-44 ετών), οι γυναίκες, η μεσαία/ ανώτερη τάξη, τα ανώτερα εισοδήματα, αλλά και το 61% όσων δεν εκφράζονται από κάποιο από τα υπάρχοντα κόμματα, και ψήφισαν άκυρο/ λευκό ή απείχαν από τις τελευταίες βουλευτικές εκλογές.

Η θετική στάση της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στον φιλελευθερισμό, εντούτοις, δεν θα πρέπει να οδηγήσει σε εφησυχασμό: ο φιλελευθερισμός απειλείται από την προσφυγική κρίση, σύμφωνα με το 44% των πολιτών, η οποία εξαναγκάζει σε συνύπαρξη ανόμιες και πολυπληθείς ομάδες με μηδαμινούς πόρους ή μηδαμινή προοπτική, απειλείται από τη φτώχεια (41%), την οποία επιδεινώνουν οι εξελίξεις στην οικονομία (και λόγω πανδημίας), σε ποσοστό 38%, αλλά και από την ανάδειξη ηγετών με αυταρχικά και δημαγωγικά χαρακτηριστικά (38%). Στα μάτια των νησιωτών του Αιγαίου και της Κρήτης, το προσφυγικό ζήτημα θεωρείται ακόμη μεγαλύτερη απειλή για τις φιλελεύθερες ιδέες (48%), όπως άλλωστε και για τους κατοίκους της Βόρειας Ελλάδας (46%), πληθυσμοί που είναι πιο εκτεθειμένοι στη μεταναστευτική ροή.